

CHRZEŚCIJAŃSKIE DZIEDZICTWO DUCHOWE NARODÓW SŁOWIAŃSKICH, seria II: Wokół kultur śródziemnomorskich, t. I, Literatura i słowo, pod redakcją Zofii Abramowicz i Jarosława Ławskiego, Białystok: Trans Humana, 2009, ss. 694.

Jeszcze nieczęsto czytelnik ma do czynienia z tak świetnie wydanym tomem studiów, pokłosem niezwykle bogatego „spotkania” filologów. Zarówno pod względem tematycznym, redakcyjnym jak i szatą graficzną *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich* uznać można za prawdziwie osiągnięcie, które przygotowali Zofia Abramowicz i Jarosław Ławski. Sygnalizując ten tom należy wspomnieć, że jest on kontynuacją, zawsze wyróżniających się poziomem naukowym i edytorskim, wcześniejszych przedsięwzięć. Dla przypomnienia wymienię tom studiów pt. *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich* (Białystok 2003, red. Z. Abramowicz, ss. 677), następnie *Bizancjum – Prawosławie – Romantyzm. Tradycja wschodnia w kulturze XIX wieku* (Białystok 2004, red. J. Ławski i K. Korotkich, ss. 670), wydawaną przez kilka lat znakomitą serię „Czarny Romantyzm”. Tutaj wymienię przygotowane przez J. Ławskiego i Krzysztofa Korotkich tylko dwa tomy, liczące ponad tysiąc sześćset stron druku, zatytułowane *Apokalipsa. Symbolika – tradycja – egzegeza* (Białystok 2007, Białystok 2008). Te imponujące przedsięwzięcia dopełnia sygnalizowany pierwszy tom *Chrześcijańskiego dziedzictwa duchowego narodów słowiańskich* (tom drugi ukazał się w roku ubiegłym i także zostanie omówiony na łamach „Slavii Orientalis”). Piękna idea publikacji została zaprezentowana przez redaktorów w słowie wstępnym:

Trudno o lepsze miejsce, by podjąć temat spotkania, przenikania się, dialogu i sporu kultur słowiańskich, niż Białystok, położony właśnie na styku dwóch wielkich, ścierających się płyt kultur europejskich: bizantyjskiego Wschodu i łańskiego Zachodu. Białystok, leżący w miejscu, gdzie krzyżują się wpływy, nawarstwiają dziedzictwa kultury polskiej, białoruskiej, ukraińskiej, także tatarskiej, gdzie trwa pamięć żydowskiego dziedzictwa (...).

Redaktorzy artykuły rozmieścili w pięciu tematyczno-problemowych działach: *Biblia i antyk w literaturze dawnej*, *W kręgu romantycznego dziedzictwa*, *Moderniści – na przełomie XIX i XX wieku*, *Z wschodniosłowiańskiej perspektywy*, *Tradycja i eksperyment: XX wiek*. W nich przedstawiono 49 prac, pośród których sprawy dotyczące Słowiańszczyzny wschodniej znalazły również swoje miejsce. Te wschodnie otwiera *Modlitwa poetycka romantyków rosyjskich* pióra Danuty Piwowarskiej. Ta ceniona znawczyni poezji swoją obserwacją objęła ponad 50 utworów. Zaś pośród autorów znaleźli się najwybitniejsi przedstawiciele poezji rosyjskiej: Puszkina, Lermontow, Fiodor Glinka, Mikołaj Jazykow, Afanasij Fet. Subtelna i prawdziwie kompetentną analizę kończy kilka istotnych stwierdzeń, spośród których zwró-

cę uwagę tylko na jeden aspekt rosyjskiej poezji religijnej. Autorka stwierdza, że w romantycznej modlitwie poetyckiej pierwiastek religijny góruje nad artystycznym ukształtowaniem treści, dlatego te wiersze wyróżnia bezpośredniość refleksji. O poezji zapomnianego dzisiaj twórcy pisze w artykule *W kręgu religijnych fascynacji Konstantego Fofanowa* Walentyna Jakimiuk-Sawczyńska. To bardzo interesujące przypomnienie poety, którego twórczość zapowiadała pojawienie się symbolizmu. Autorkę, w tym dobrze napisanym artykule, zainteresowały religijne fascynacje Fofanowa.

Kwestiami religijnymi w twórczości Lwa Tołstoja, zajmują znaczące miejsce nie tylko w dziełach literackich pisarza, zainteresowała się Ewa Gazdecka. Uwagi zawarła w tekście *Lew Tołstoj – prawosławie i kontestacja*. Problemy o charakterze historiozoficznym podejmuje Maria Obrusznik-Partyka w artykule *Na styku religii i kultur – wizja Słowiańszczyzny południowej w drugiej połowie XIX wieku*. Analizuje je opierając się na opisach podróży Romana Zamorskiego, Stanisława Bełzy, Marcina Czermińskiego, Włodzimierza Spasowicza, powieściach Teodora Jeża. W swej ocenie Słowiańszczyzny wymienieni autorzy dochodzili do różnych wniosków. Również takich, że ten obszar ma szansę dołączyć do cywilizacji Europy i stworzyć nowoczesne państwo łączące ludzi różnych wyznań, czy też, że cywilizacja zachodnia napotka opór. Wiek XX potwierdził przekonanie Spasowicza, iż egzotyczna mieszanka kultur i religii jest niebezpieczna, że na „granicy odmiennych cywilizacji wzajemne wpływy działają destrukcyjnie”.

W czwartej części tomu, *Z wschodniosłowiańskiej perspektywy*, zamieszczono cały blok zróżnicowanych tematów, które dotyczą problemów dwudziestowiecznej literatury białoruskiej, rosyjskiej i ukraińskiej. Otwiera go tekst Moniki Grygiel *Religijny horyzont wczesnej poezji Josifa Brodskiego*, autorka m.in. zaznacza, że poeta mimo niejednoznaczności swoich religijnych inspiracji, kreśli „religijny horyzont egzystencji człowieka”, a wiele utworów potwierdza zależność od religii chrześcijańskiej, szczególnie we wczesnym okresie twórczości. Cały wywód autorki oparty jest na wielu dobrze dobranych przytoczeniach z poezji Brodskiego, wypowiedziach poety. W kręgu podobnej problematyki pozostaje artykuł Zygmunta Zbyrowskiego pt. *Религиозные элементы в романе Бориса Пастернака Доктор Живаго*. Autor, znawca twórczości Pasternaka, rozpoczyna od spraw biograficznych, w których odnajduje osobistą więź twórcy z wiarą, potwierdzenie znajomości tekstów religijnych, liturgii prawosławnej. Zaś pośród elementów odnoszących się do sacrum w powieści Pasternaka autor zajmuje się językiem bohaterów. Za najdonioślejsze uznaje Zbyrowski rozmyślenia i rozmowy bohaterów poświęcone Pismu, roli i historii chrześcijaństwa, problemom śmierci i nieśmiertelności, życia jako ofiary.

Olga Shilina w krótkim tekście (szkoda, że zaczyna się od poważnego błędu ortograficznego, bo słowo Bóg, użyte w motcie, jak za sowieckich czasów pisane jest z małej litery), *Мы ровня во Антихристе, мы братья во Христе. Поэтика*

Владимира Высоцкого в свете христианской аксиологии, zasygnalizowała mało znaną polskiemu czytelnikowi kwestię poszukiwań wartości przez rosyjskiego barda. Jednak mam wątpliwość, którą można sprowadzić do pytania, czy nie mamy do czynienia z kolejną próbą podtrzymania mitu Wysockiego? Wybrany bowiem materiał ilustracyjny potwierdza, że poezja Wysockiego jest bliska agitacyjnej, o tradycyjnie realizowanej tematyce wojennej, zaś aksjologii chrześcijańskiej, wcale nie tak dużo.

O mniej znanych sprawach na styku kultur pisze w ciekawym artykule Helena Duć-Fajfer – *Chrześcijaństwo pogranicza – etniczny wymiar chrześcijaństwa w literaturach mniejszościowych pogranicza wschodniego*. Poprzedza go motto rozpoczynające się słowami „i Bóg mój w jodłach”, które ma uświadomić rozumienie Boga jako gest i znak kulturowy a zaimek „mój” ma uświadomić dystans wobec „wy, was”. Klarowny wywód z wieloma ilustracjami poetyckimi prowadzi do stwierdzenia, że w tekstach łemkowskich następuje uetnicznienie religii, w białoruskich często religia zastępuje etniczność, natomiast w ukraińskich służy wzmocnieniu ideologii i specyfiki narodowej.

Halina Twaranowicz w artykule *Духоуныя пошукі лірычнай герайні Ніны Мацяш (на мтэрыяле кнігі паэзіі Богава Дрэва)* zajęła się poezją współczesnej poetki białoruskiej. Zaś Jan Czykwin odwołując się do poezji Haliny Twaranowicz oraz Aleha Bembela pokazuje dwa sposoby podejścia do kwestii transcendentnych w tekście *Праблемы духоунага самавыяўлення у навейшай беларускай паэзіі*. Z kolei Agnieszka Lenart przedstawiając artykuł *Wątki rosyjsko-izraelskie w kulturowym dyskursie Diny Rubiny* podjęła interesujący temat funkcjonowania Żydów rosyjskich w Izraelu, ich wewnętrznego rozdarcia, kwestii identyfikacji religijnej, poszukiwania tożsamości. „Wschodniosłowiańską perspektywę” zamyka artykuł Małgorzaty Ptasińskiej *Modlitwa do Bogurodzicy we współczesnej prozie syberyjskiej*. Przed kilkoma dziesięcioleciami wyróżniała się w literaturze rosyjskiej tematyka syberyjska dzięki podjęciu zdumiewająco ożywczych, jak na tamte czasy, kwestii człowieka wobec przyrody, sprzeciwu wobec jej niszczenia i niszczenia niezwyklego świata harmonijnego współistnienia przyrody i człowieka. Ptasińska podejmuje także swoistą kwestię harmonii człowieka i wiary, która można osiągnąć przez modlitwę.

Tematyką dominującą w tym tomie studiów są oczywiście kwestie związane z literaturą polską. Część z nich podejmuje tematy z pogranicza literatur, historii, czy szerzej rozumianej kultury. Wymienię tutaj teksty Lili Citko *Piśmiennictwo Ławry Supraskiej: na styku tradycji Wschodu i Zachodu*, Elżbiety Nowickiej *Borys Godunow i Dymitr Samozwaniec w dramacie XIX wieku*, Lidii Nowickiej-Comber *Serbski dramat brutalistyczny – między kultura masową a tradycją chrześcijańską*. Zwracają uwagę artykuły odnoszące się do naszego romantyzmu z mocno zaznaczonym wątkiem Mickiewiczowskim. Grupę otwiera obszerny, kompetentnie na-

pisany tekst Magdaleny Saganiak *Romantyczne doświadczenie wewnętrzne*, który należy potraktować jako otwarcie pozostałej problematyki. Prof. Halina Krukowska w artykule *O Mickiewiczowskim „widzę” owo „widzę” Mickiewicza* osadziła w kontekście wypowiedzi poetyckich Miłosza i Jana Pawła II. Pozostałe teksty to: Doroty Kulczyckiej *Najpiękniejszy ze swych promieni – sądy Adama Mickiewicza o poezji hebrajskiej*; erudycyjny Kwiryny Ziemby pt. *Antyk, chrześcijaństwo i Europa w wykładach lozańskich Adama Mickiewicza*; Joanny Pietrzak-Thébault *Literatura słowiańska w Collège de France – wizja ministra, wizja profesora*; Mikołaja Sokołowskiego *Władysław, syn Adama*. W jakimś zakresie w kręgu Mickiewiczowym znalazł się artykuł Marii Makaruk *Felicyta Antoniego Edwarda Odyńca. Między antykiem, erą chrześcijańską a romantyzmem*. O drugim wieszczu pamiętała Barbara Sawicka-Lewczuk w artykule *O Judycie Słowackiego – motywy biblijne w Lilli Wenedzie i Księdzu Marku*.

Aby dopełnić prezentację wymienię tylko nazwiska pozostałych uczonych i badaczy oraz tytuły publikacji. Część pierwszą wypełniły teksty następujące: Jolanta Krzysztoforska-Doschek – *Żywoty świętych: geneza gatunku, jego kształtowanie się w aspekcie miejsca i czasu*; Małgorzata Krzysztofik – *Zrozumieć siebie i świat poprzez Biblię – staropolska lektura Pisma Świętego (wybrane przykłady)*; Jakub Z. Lichański – *Jana Kochanowskiego Pieśń II. 25 Czego chcesz od nas, Panie jako przykład kształtowania chrześcijańskiego dziedzictwa duchowego*; Izabela Winiarska-Górska – *Protestancka zasada sola scriptura – a przeobrażenie języka religijnego polskich ewangelików w XVI i XVII wieku. Uwagi historyka języka*; Agata Chrobot – *Topika biblijno-chrześcijańska w twórczości Andrzeja Trzecieckiego*; Krystyna Krawiec-Złotkowska – *Ogród rajski w zbiorze Emblemata Zbigniewa Morsztyna*; Marzena Wydrych-Gawrylak – *Inspiracje antyczne w Odprawie posłów greckich Jana Kochanowskiego i Tragedii Epaminondy Stanisława Konarskiego*; Danuta Ossowska – *Dlaczegoście wy, panowie, sprawę polską zrobili sprawą katolicką? Z rozważań Teodora Tomasza jeża nad kwestia narodową*; Grażyna Legutko – *Drżycie, to Romę niewolnik obala! Rzymski i słowiański sclavus salatans Marii Konopnickiej i Wacława Sieroszewskiego*.

Na temat literatury przełomu XIX i XX wieku piszą: Wojciech Gutowski – *Polska – res sacra? Życie narodu a żywotność chrześcijańska w manifestach światopoglądowych młodopolskich poszukiwaczy Absolutu*; Elżbieta Flis-Czerniak – *Mitologiczna palimpsestowość i trauma słowiańska w dramacie Noc rabinowa Tadeusza Micińskiego*; Marcin Bajko – *Od herosa do charyzmatyka. Dziedzictwo antyku w twórczości Tadeusza Micińskiego*; Sabina Brzozowska – *Misterium bez Boga? Transcendencja w dramatach o rewolucji*; Gabriela Matuszek – *Teologia rozpacz i diaboliczna kontrreligijność. O Synagodze szatana Stanisława Przybyszewskiego*; Grzegorz Igliński – *Wszędzie płąsa bóstw gromada. Słowiański antyk w narodzinach wiosny Kazimierza Przerwy-Tetmajera na tle malarskich realizacji tematu*; Anna Wydrycka – *Tetmajerowskie niebo - obrazy kryzysu*; Hanna Ratuszna

– *Wizerunki anioła śmierci w literaturze i malarstwie Młodej Polski*; Radosław Okulicz-Kozaryn – *Sceptyk idzie na pielgrzymkę. Pielgrzymka do Jasnej Góry Reymonta na tle pozytywistycznego sporu o wartość „wędrowek pobożnych”*; Anna Janicka – *Ciało wyżarte solą. Naturalistyczna antropologia krzyża w twórczości Gabrieli Zapolskiej*.

Sprawy literatury XX wieku podjęli: Marek Sikora – *Ślady Hioba. O poezji Czesława Miłosza i Anny Kamieńskiej*; Jarosław Ławski – *Pewność i cień. O sześciu wykładach wierszem Czesława Miłosza*; Marek Kurkiewicz – *Biblijna walka Jakuba z aniołem w optyce polskich poetów XX wieku*; Elżbieta Wesołowska – *Roman Brandstaetter – w służbie tradycji antycznej*; Stefan Melkowski – *Stary poeta między życiem a śmiercią. Późna twórczość poetycka Jarosława Iwaszkiewicza: od Krągłego roku do Śpiewnika włoskiego*; Krzysztof Korotkich – *Pożegnanie wiejskiej parafii. Księdza Jana Twardowskiego uwagi o śmierci*; Agnieszka Kruszyńska – *Motywy biblijne w poezji Andrzeja Kiejny OFMCap. Pośród antycznych reminiscencji i słowiańskiego krajobrazu*.

Publikacja w pełni potwierdza ideę kolegów z Uniwersytetu w Białymstoku, że należy podejmować studia nad zagadnieniami duchowości, które jak trafnie zaznaczają redaktorzy tomu przekonują, iż człowiek „nie jest w nich postrzegany li tylko jako wytwór kultury, ale sam tę kulturę z głębi swej duchowości i w żywym odniesieniu do stworzonego obrazu Boga wydobywa, kreuje, uprawia”. I właśnie o tym mówi tom *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*.

Adam Bezwiński
Bydgoszcz

Jurij Fiedoruszkow, EKSCERPCJA WYRAZÓW CUDZYSŁOWOWYCH Z TEKSTÓW PRASY ROSYJSKIEJ, „Semiosis Lexicographica” LII, Warszawa 2009, str. 109.

Opracowanie wskazane w tytule należy do stosunkowo nowego nurtu w badaniach filologicznych, mianowicie do nurtu wykorzystującego metodę automatycznej ekscerpacji wyrazów z tekstów, głównie tekstów prasowych i słownikowych, ale też z rozmaitych innych.

Jak pisze Jurij Fiedoruszkow, „Rosyjski Internet umożliwia obserwację znacznej liczby zbiorów tekstów elektronicznych. Udostępnione są całe biblioteki tekstów (m.in. tzw. *буџауомека Моуікоџа*), zawierające kolekcje tekstów literatury pięknej, prawniczej, publicystycznej itp. Innym rodzajem zbiorów e-tekstów są poszczególne strony gazet, czasopism (regionalnych, centralnych). Przedelektro-